

адну іпастась шматграннай творчай асобы Максіма Танка – майстра інтымнай лірыкі.

Бібліяграфічны спіс:

1. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – 2008. – 454 с.

РЭЦЭПЦЫЯ ТЭМЫ ЁКРАДЗЕНАГА ВАЙНОЙ ДЗЯЦІНСТВА Ё КНІЗЕ «НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ»

В. С. Бондарова

*УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка», г. Мінск*

Навуковы кіраўнік – Д. Я. Дрозд

Анатацыя. У артыкуле разглядаецца кніга «Ніколі не забудзем», закранаюцца пытанні ўкрадзенага дзяцінства і выхавання патрыятызму маладога пакалення на прыкладзе дакументальнай кнігі.

Ключавыя словы: «Ніколі не забудзем»; Вялікая Айчынная вайна; патрыятызм, дзеці вайны; дзеці-партызаны.

Аповеды беларускіх дзяцей пра суровыя выпрабаванні, прынесеныя агрэсіяй Германіі ў часы Вялікай Айчыннай вайны, з'яўляюцца дакументальнымі звесткамі, запісанымі па ўспамінах юных удзельнікаў партызанскага руху. У кароценькіх апавяданнях, часам вельмі жахлівых і трапных, дзеці, у якіх сапраўды скралі самы шчаслівы час, распавядаюць пра цяжкія і суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны: «Немец не стаў больш распытваць і знік. Пасля яго ў хату ўбег другі, у руках ён трымаў выстаўлены наперад аўтамат. Цётка Агапа стаяла каля печы, а мама сядзела на лаве, каля акна, і на руках трымала меншага браціка Пецю, якому пайшоў толькі чацвёрты год. Нічога не кажучы, немец выстраліў у цётку. Куля трапіла ёй у живот. Цётка схапілася рукой за рану, павалілася на падлогу і крыкнула:

– Гад нямецкі! Страляй яшчэ, каб не мучыцца!..

Немец выстраліў другі раз» [1, с. 41–42].

Хлопчыкам і дзяўчынкам давялося пасталець вельмі рана, яны згадваюць перажытыя страх і боль, мужнасць і надзею на выратаванне ад пакут: «Мы ўцяклі ў лес. Нас было ўсіх дзесяць: бацькі, сястрычак сем і брат – адзін, Міша. Маіх

сястрыц звалі: Маня, Надзя, Галя, Соня, Зіна і Ніна. Мы пражылі ў лесе ледзь не месяц. Фашысты тады ў нашай вёсцы спалілі некалькі хат і хлявоў. Калі нацешыліся, то паехалі» [1, с. 98].

Ідэя стварыць кнігу, якая б магла простымі словамі данесці ваенныя жакі, якія паўстаюць перад вачыма дзяцей у час баявых дзеянняў, узнікла ў рэдкалегіі газеты «Піянер Беларусі», у якую ў 1946 годзе таксама ўваходзіў знакаміты беларускі пісьменнік Янка Маўр. Пачуўшы прапанову, аўтар міжволі згадаў гісторыю беларускага партызана Колі Сіваваронкі, якую пачуў у 1943 годзе. Пісьменнік, калі знаходзіўся ў шпіталі, быў да глыбіні душы ўражаны тым, як хлопчык Коля насіў каменданту горада партызанскі ўльтыматум. А таму, пачуўшы прапанову напісаць кнігу, адразу пагадзіўся. Нават больш, сам пісьменнік выказаў пажаданне зрабіць гэта як мага хутчэй:

– Пятро Мікалаевіч, вы ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны, і мне хочацца ведаць вашу думку. Ёсць прапанова сабраць расказы дзяцей пра барацьбу з фашысцкімі захопнікамі і выдаць асобнай кніжкай. Што вы думаеце наконт гэтага? <...>

– Я згодзен з вашай ідэяй, – адказаў я. – І зрабіць гэта патрэбна як мага хутчэй, пакуль усё яшчэ жыва ў памяці [1, с. 3].

У чым заключаецца прычына такой імкліваасці? Уся справа ў тым, што пакуль успаміны дзяцей яшчэ свежыя, іх неабходна было зафіксаваць, перанесці на паперу, каб праз некаторы, нават доўгі, час новыя пакаленні беларускіх вучняў маглі зазірнуць у мінулае. І на свае ўласныя вочы ўбачыць і адчуць тыя пакуты, які забіралі ў дзяцей шчасце і мару пра будучыню. Разам з тым пісьменнік імкнуўся перадаць гераізм, самаахвярнасць і мужнасць беларускіх хлопчыкаў і дзяўчатак, якім давялося ў зусім юным, нават больш таго дзіцячым узросце, узяць у свае рукі зброю, пайсці бараніць свой родны край ад нямецка-фашысцкіх агрэсараў.

Да складання кнігі падключыліся ўсе патрыятычныя сілы дзяржавы, а ў першую чаргу, безумоўна, камсамольцы і піянеры. Рашэннем ЦК ЛКСМБ аўтарам была выдадзена вялікая на той час сума ў памеры 37 000 рублёў, каб праца над кнігай пачыналася як мага хутчэй. У склад выдання ўвайшлі 43 гісторыі беларускіх дзяцей-герояў, як хлопчыкаў, так і дзяўчынак. Адразу яны размяшчаліся ў кнізе на беларускай мове, і толькі пасля таго, як кніга была поўнаасцю гатовай, пачалася праца над перакладам яе на рускую мову – для усіх народаў СССР.

Надзвычай моцнае ўражанне робіць апавяданне «У навагоднюю ноч», запісанае са слоў Віці Чалага. Хлопчыку на момант пачатку нямецкай агрэсіі было ўсяго 8 год. У кнізе апавядаецца пра час перад Новым годам: немцы пайшлі адпачываць у вясковую хату, паліцаў таксама не відаць, над мястэчкам Раёўцы стаіць незвычайная цішыня. І гэтую цішыню плануюць парушыць партызаны,

каб узарваць захопнікаў, бо ў хуткім часе фашысты запланавалі адкрыццё новай кардоннай фабрыкі, а гэтага нельга было дапусціць.

Выкананне самай складанай задачы аперацыі – падпальванне будынку – даверылі самаму непрыкметнаму хлопчыку, малому Віцю, і ён, пераадольваючы страх, выканаў яе ідэальна.

У гэксце дакладна раскрываюцца перажыванні хлопца: «А што, калі мяне немцы заўважаць раней, чым паспею дабегчы да фабрыкі? Ад думак нібы распухла галава, і ў душу закрадваўся страх. Літвіненка заўважыў гэта...» [1, с. 143], але панікёрства Віця ніколі не прымаў, таму гнаў яго ад сябе як мага мацней. Фабрыку падпалілі. Нават нягледзячы на навагоднюю ноч, па двары хадзілі вартаўнікі. Уцякаючы ад іх, Віця ледзь не трапіў у палон, але ўсё для хлопчыка скончылася добра.

«Адбегшы да лесу, спыніўся. Будынак фабрыкі палаў як свечка, афарбоўваючы неба ў чырвоны колер» [1, с. 145], – такімі простымі словамі вобразна перадаецца любоў аўтара да роднага чырвонага сцяга і ідэя, што нават прырода дапамагае беларускім партызанам.

Кожны аповед з кнігі мае свае асаблівасці: адзін – апісвае пакуты дзяцей, бацькоў, якіх забілі фашысты, другі – пра працу піянераў ды камсамольцаў у антыфашысцкім падполлі і г.д. Такім чынам, у кнізе раскрываецца шматграннае жыццё беларусаў на акупіраванай тэрыторыі, іх нязломны характар і імкненне аддаць усе сілы, каб толькі б пад фашыстамі гарэла зямля.

Калі чытач знаёміцца з аповедамі герояў, ён пранікаецца гераізмам піянераў ды камсамольцаў, прымервае на сябе іх подзвігі, разам з героямі перажывае ўсе жахі, што адбываюцца: калоціцца ад страху пад хваінкаю, прыносіць пошту камандзіру партызанскага атраду. Перад дзіцячымі вачыма паўстаюць палыхаючыя вёскі і крываваыя баі, выжыванне ў канцлагеры і нечаканая сустрэча з роднымі ў атрадзе партызан. Самае, на нашу думку, пакутлівае перажыванне – гэта апавяданне пра канцлагерных «дактароў», якія, на першы погляд, былі ласкавымі і нават усміхаліся, ды кармілі некаторых дзяцей трошкі лепш, чым усіх астатніх. А потым даведваюцца, што такіх самых, як яны, дзяцей, гэтыя ўсмешлівыя лекары выкарыстоўвалі для забору крыві: ставілі ў вены дзеткам іголки і выкачвалі жыццё, кропля за кропляй. З гэтай нагоды хочацца прыгадаць баладу Янкі Сіпакова «Мячык», у якой толькі адзін маленькі хлопчык бачыць сапраўдны сэнс дзеянняў доктара-фашыста, які не лекі, а смерць рыхтуе дзецям, «закрываючы» іх даверлівыя і такія бездапаможныя вочы абяцаннямі пра ежу, даючы ім у кволенькія ручкі цацку-мячык.

Калі дзеці і падлеткі чытаюць падобныя творы, яны разумеюць ужо з самага малага ўзросту, што значыць патрыятызм, як патрэбна любіць сваю радзіму, у іх сэрцы гарыць полымя нянавісці да ворагаў дзяржавы і гатоўнасць, калі спатрэбіцца, устаць у рады абаронцаў сваёй Радзімы.

Хочацца падкрэсліць, што хлопчыкі і дзяўчынкі, з успамінаў якіх запісаныя гэтыя апавяданні, хоць і перажылі безліч пакут, засталіся ўсё ж дзецьмі, хоць і з больш сур'ёзным (не дзіцячым) поглядам на жыццё. У іх сапраўды ўкралі нелюдзі дзяцінства, шчасце і смех. Нягледзячы на перажытыя пакуты і выпрабаванні, яны расказваюць свае гісторыі шчыра і надзвычай падрабязна апавядаюць пра сваю барацьбу. Вось як апісвае сустрэчу з аўтарамі сам Янка Маўр: «Мы папрасілі іх расказаць пра сябе. Завязалася шчырая, сяброўская гутарка. Простыя, няхітрыя расказы дзяцей захапілі і ўсхвалявалі нас, умацавалі веру ў патрэбнасць нашай задумы: з узростам уражанні сціраюцца, а факты забываюцца, асабліва імёны людзей і іншыя падрабязнасці» [1, с. 4].

А затым дадае словы саміх дзяцей: «За гады акупацыі вы бачылі і перажылі такое, аб чым людзі будуць успамінаць стагоддзямі. Вы бачылі самых лютых ворагаў чалавецтва і па меры сваіх сіл змагаліся з імі. Вы бачылі пакуты і смерць блізкіх людзей, некаторыя з вас пабывалі на катарзе ў Германіі. Гэта такія падзеі, аб якіх нельга забыць. Яны павінны абавязкова ўвайсці ў будучую кнігу. Няхай кожны з вас, рабяты, напіша пра тое, што яго найбольш усхвалявала, што засталася ў памяці на ўсё жыццё» [1, с. 5], і абяцае юным аўтарам сваю дапамогу. Гэтая старонка ў газеце фактычна і стала пачаткам нараджэння папулярнай у беларускай дзіцячай літаратуры кнігі «Ніколі не забудзем».

Дзякуючы нястомнай працы Янкі Маўра мы і зараз можам прачытаць сваім дзецям гісторыю Вялікай Айчыннай вайны, як яе бачылі дзеці ў Савецкім Саюзе. За гэту магчымасць мы заўжды будзем удзячныя пісьменнікам Кандрату Крапіве, Янку Маўру, прафесару Вячаславу Ніканаву і іншым.

Бібліяграфічны спіс:

1. Ніколі не набудзем : расказы беларускіх дзяцей аб днях Вялікай Айчыннай вайны / уклад. і аўт. прадм. П. Рунец; маст. Т. Кубліцкая. – Мінск : Юнацтва, 1989. – 287 с.